

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/49/94-98>

Xanımənə Xudiyeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0006-2276-0707>
xudiyevaxanim85@gmail.com

Ədəbiyyatın tədrisində mobil təlim texnologiyalarının tətbiqi

Xülasə

Məqalə ədəbiyyat dərslərində mobil texnologiyaların tətbiq imkanlarını, üstünlüklərini və məhdudiyyətlərini araşdırır. Məqsəd bu texnologiyaların tədris prosesinə təsirini, müəllimlərin təcrübə və yanaşmalarını üzə çıxarmaqdır. Tədqiqat çərçivəsində ən azı 5 il pedaqoji təcrübəsi olan 12 ədəbiyyat müəllimi ilə müsahibələr aparılmış, məlumatlar tematik təhlil edilmişdir. Nəticələr göstərir ki, Kahoot, Quizlet, audiokitablər, təqdimat proqramları kimi mobil tətbiqlər dərsləri interaktivləşdirir, şagird motivasiyasını və mövzunun mənimsənilməsini artırır, fərdi öyrənmə tempinə uyğunlaşma imkanı yaradır. Lakin infrastrukturun zəifliyi, internet və avadanlıq çatışmazlığı, eləcə də yerli məzmunlu resursların azlığı əsas maneələr kimi qeyd olunmuşdur. Müəllimlər texnologiyanın məqsədyönlü, planlı və metodoloji əsaslı istifadəsinin vacibliyini vurğulamış, diqqəti yayındırma risklərinə də toxunmuşlar. Araşdırma mobil texnologiyaları ədəbiyyat tədrisində yalnız əlavə vasitə deyil, yeni pedaqoji imkanların açarı kimi dəyərləndirir.

Açar sözlər: mobil təlim vasitələri, ədəbiyyatın rəqəmsal tədrisi, yerli mobil tədris resursları, mobil tətbiq, internet

Khanimnana Khudiyeva
Sumgait State University
Master student
<https://orcid.org/0009-0006-2276-0707>
xudiyevaxanim85@gmail.com

Application of Mobile Learning Technologies in Teaching Literature

Abstract

The article explores the potential applications, advantages, and limitations of mobile technologies in literature classes. The aim is to reveal the impact of these technologies on the teaching process as well as teachers' experiences and approaches. Within the scope of the study, interviews were conducted with 12 literature teachers with at least five years of pedagogical experience, and the data were analysed thematically. The results show that mobile applications such as Kahoot, Quizlet, audiobooks, and presentation software make lessons more interactive, increase student motivation and content comprehension, and provide opportunities to adapt to individual learning paces. However, weak infrastructure, lack of internet access and equipment, as well as the scarcity of locally relevant resources, were identified as the main obstacles. Teachers emphasized the importance of purposeful, planned, and methodologically grounded use of technology, also noting the risks of distraction. The study evaluates mobile technologies in literature teaching not merely as supplementary tools but as keys to new pedagogical opportunities.

Keywords: *mobile learning tools, digital teaching of literature, local mobile learning resources, mobile application, internet*

Giriş

Mobil tətbiqlərin global yayılması kontekstində təhsil məkanı dəyişir, rəqəmsallaşır, təlim prosesi kompüterləşir. Artıq yalnız təhsil müəssisələrində deyil, istənilən vaxt və yerdə telefon, planşet və digər mobil cihazlarla öyrənmək mümkündür. Bu da dərsləri daha rahat, maraqlı və hər şagirdin öz sürətində öyrənmə biləcəyi hala gətirir (Kearney və b., 2019). Mobil texnologiyalar təkcə dərslər keçmək üçün bir vasitə deyil, həm də şagirdlərin marağını artırmaq, onların yaradıcılıq və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün əhəmiyyətli rol oynayır (Crompton və Burke, 2018).

Mobil təlim texnologiyaları portativ cihazlar və onlarda çalışan tədris proqramlarını əhatə edir. Onlar konstruktiv yanaşmaya əsaslanır: şagird sadəcə məlumat əzbərləmir, öyrəndiklərini həyat təcrübəsi ilə əlaqələndirir (Koole, 2009). Bunun üçün “Quizlet”, “Kahoot”, “Padlet”, “Audiokitablar”, “Google Classroom”, “Edmod” və s. tətbiqlərdən istifadə olunur. Bu vasitələr öyrənməni oyunlaşdırır, fikirlərin paylaşılmasına və dərslərdə aktiv iştirakə şərait yaradır (Kukulska-Hulme və Traxler, 2005).

Ənənəvi tədris məkan və vaxtla məhdudlaşdığı halda, mobil öyrənmə şagirdə öz tempinə uyğunlaşmağa imkan verir. Bu həm motivasiyanı, həm də səmərəliliyi artırır (Kukulska-Hulme, 2009). Müasir təhsil konsentrasiya, emosional və rəqəmsal savadlılıq, tənqidi düşüncə və ünsiyyət kimi bacarıqlar tələb edir. Onların inkişafı üçün ədəbiyyat dərslərində mobil tətbiqlərin istifadəsi faydalıdır. Orlova 5-6-cı siniflərdə “Kahoot” və “Quizlet”-dən istifadə təcrübəsini qeyd edərək, yarış effektinin şagirdlərdə aktivlik, diqqət və məntiqi düşüncəni gücləndirdiyini göstərir.

Tədqiqat

Araşdırmalar sübut edir ki, mobil texnologiyalar düzgün istifadə olunarsa, həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi öyrənmədə uğurlu nəticə verir (Song və b., 2020). Lakin texnologiyanın məqsədyönlü tətbiqi vacibdir; əks halda diqqəti yayındıra bilər (Sung və b., 2016). Bu səbəbdən müəllim dərslərini planlaşdırmalı və uyğun üsulları seçməlidir.

Azərbaycanda mobil texnologiyaların istifadəsi əsasən texniki fənlər üzrə öyrənilmişdir. Ədəbiyyat fənnində bu istiqamətdə araşdırmalar azdır. Müəllimlər faydasını qəbul etsələr də, zəif internet, avadanlıq çatışmazlığı və yerli resursların azlığı problemlər yaradır (Əhmədov və Abbasova, 2021). Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun (2022) hesabatları da humanitar fənlərin rəqəmsal inkişafdan geri qaldığını göstərir.

Bu məqalədə ədəbiyyatın tədrisində mobil texnologiyaların tətbiqi, mövcud imkanlar və çətinliklər araşdırılır. Tədqiqat müsahibə metodu ilə aparılıb, tematik təhlil tətbiq olunub. Müsahibələrdə ali təhsil müəssisəsində çalışan, ən azı 5 il pedaqoji təcrübəsi olan 12 ədəbiyyat müəllimi iştirak edib. İştirakçılar məqsədli seçimlə müəyyənəndirilib, müsahibələr könüllülük əsasında keçirilib.

Mobil texnologiyaların ədəbiyyat tədrisində rolu: müəllim təcrübələri və yanaşmalar. Ədəbiyyat dərsləri kimi mədəni və estetik yönümlü fənlərdə mobil texnologiyaların istifadəsi həm təhsilalanın marağını artırmaq, həm də ədəbiyyatın abstrakt məzmununu daha əlçatan etmək baxımından əhəmiyyətlidir. Belə ki, bu vasitələr müəllimlərə dərsləri daha interaktiv və əlçatan etməyə, tədris materiallarına sürətli çıxış təmin etməyə, həmçinin təhsilalanların fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşmağa kömək edir, müəllimlər dərslərini planlaşdırma və qiymətləndirmə proseslərini daha çevik və effektiv şəkildə idarə edə bilirlər. Bu istiqamətdə aparılan müşahidə və təhlillər göstərir ki, mobil təlim vasitələri ədəbiyyat dərslərində yazıçıların yaradıcılığının təqdimatı, mətnlərin təhlili və şəirlərin ifası kimi fəaliyyətlərin daha interaktiv və təsirli olmasına xidmət edir. Respondentlərin fikrincə, bu texnologiyalar təhsilalanların dərslər motivasiyasını artırmaqla yanaşı, onların materialı dərindən mənimsəməsinə və fərdi öyrənmə tempinə uyğunlaşmasına da imkan yaradır. Texnologiyalar ədəbiyyat tədrisində innovativ və dəyərli bir alətə çevrilə bilər.

Ədəbiyyat dərslərində mobil texnologiyaların istifadəsi ilə bağlı həm yerli, həm də beynəlxalq ədəbiyyatda oxşar nəticələr diqqəti cəlb edir. Həsənova (2021), Əliyeva və İsmayılov (2022) tərəfindən aparılan araşdırmalarda audiovizual və interaktiv resursların ədəbiyyat dərslərində abstrakt anlayışların daha asan mənimsənilməsinə təmin etdiyi və şagirdlərin marağını artırdığı qeyd olunur. Kukulska-Hulme və Traxler (2016) isə mobil öyrənmənin tənqidi düşünmə və təhlil bacarıqları üzərindəki müsbət təsirini vurğulayırlar. Burden və Kearney (2017) mobil texnologiyaların fərdiləşdirilmiş öyrənmə imkanlarını genişləndirdiyini, bunun isə öyrənlərin təlim ehtiyaclarına daha çevik cavab verilməsi baxımından əhəmiyyətli olduğunu bildirmişlər.

Araşdırmalar göstərir ki, ədəbiyyat dərslərində “PowerPoint”, “Google Slides”, “audiokitablər”, “Quizlet”, “Kahoot” və “Canva” kimi proqramlardan geniş istifadə olunur. “Quizlet” və “Kahoot” söz ehtiyatını möhkəmləndirmək, fləş-kart və testlər hazırlamaq üçün, “audiokitablər” isə şifahi ədəbiyyatın dinlənməsi və anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün tətbiq edilir. Təqdimat alətləri mövzuların vizual dəstəklə izahını asanlaşdırır. Bu tətbiqlər şagirdlərə məzmunu həm dinləyərək, həm də vizual yaddaş vasitəsilə daha yaxşı yadda saxlamağa kömək edir. Müəllimlər onları müəlliflər haqqında məlumat, mətnlərin izahı və şəirlərin təqdimatında istifadə edir, interaktiv müzakirələr aparırlar. Ümumilikdə, mobil tətbiqlər, şagirdlərə həm mətnləri dinləyərək qavramağa, həm də vizual yaddaş vasitəsilə məzmunu daha uzunmüddətli yadda saxlamağa şərait yaradır.

Respondentlər, həmçinin, yerli təhsil proqramına uyğun mobil resursların azlığını xüsusi vurğulamışlar. Onlar mövcud tətbiqlərin əksəriyyətinin xarici kontekstdə hazırlandığını və Azərbaycan təhsil proqramına uyğun gəlmədiyini bildirmişlər. Həmçinin qeyd olunur ki, milli ədəbiyyat nümunələri, dərslər proqramı və təhsilçilərin səviyyəsinə uyğunlaşdırılmış yerli kontekstə əsaslanan mobil resursların yaradılması dərslərin daha səmərəli və interaktiv şəkildə aparılmasına imkan verərdi. Bir müəllim şərhində qeyd edir: “Yerli kontekstə əsaslanan mobil resurslara ehtiyac var. Biz çox vaxt xarici resurslardan istifadə edirik, amma onlar bizim dərslər proqramına tam uyğun gəlmir. Azərbaycana uyğunlaşdırılmış mobil tətbiqlər çox faydalı olardı”. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının rəqəmsal formada təqdiminin əhəmiyyətindən bəhs edən Əlizadə (2019) haqlı olaraq bu təşəbbüsün həm müasir texnologiyaya inteqrasiya, həm də milli-mənəvi dəyərlərin ötürülməsi baxımından vacib olduğunu vurğulamışdır. UNESCO-nun (2021) açıq təhsil resursları ilə bağlı tövsiyələrində də yerli dil və mədəniyyətlərə uyğun mobil resursların hazırlanmasının təhsilin inklüzivliyinə və keyfiyyətinə təsiri vurğulanır.

Bəzi müəllimlər texnologiyadan fasilələrlə və məhdud şəkildə istifadə etdiklərini bildirirlər. Onlar bunu dərslər zamanı texniki uyğunsuzluq, zaman çatışmazlığı və resurs çatışmazlığı ilə əlaqələndirirlər. Belə ki, mobil texnologiyaların istifadəsi zamanı texniki (internet zəifliyi, cihazların enerji sərfiyyatı), pedaqoji (dərslərdən yayınma, motivasiya zəifliyi və s.) və metodiki çətinliklər (hazırlıqsızlıq, tətbiq və qiymətləndirmə çatışmazlığı və s.) də özünü göstərir. Texniki çətinliklər – zəif internet, proyektor və səsgücləndirici çatışmazlığı əhəmiyyətli problemlər kimi ortaya çıxır. Respondentlər arasında texnologiyadan ümumiyyətlə istifadə etməyən müəllimlər də vardır. Bu müəllimlər əsasən məktəbdə texnoloji infrastrukturun zəifliyindən, internetin sürətsizliyindən və proyektor, səsgücləndirici kimi avadanlıqların olmamasından şikayətlənmişlər. Qeyd edək ki, Şahverdiyeva (2020) və Traxler (2010) kimi tədqiqatçılar da infrastruktur çatışmazlıqları problemlərini vurğulamışlar.

Tədqiqat zamanı bəzi ziddiyyətli fikirlər də ortaya çıxmışdır. Bəzi respondentlər mobil texnologiyaların motivasiyanı artırdığını, lakin diqqəti səthi məzmunla yönəltdiyini bildirmişlər. Bu ziddiyyət Lətafət və Vəliyevanın (2022) araşdırmalarında da qeyd olunur. Onlara görə, məqsədyönlü istifadə dərslərin keyfiyyətini artırır, məqsədsiz istifadə isə əks təsir göstərə bilər. Sung və digərləri (2016) də metodoloji əsaslandırılmamış texnologiyanın diqqəti yayındıra biləcəyini bildirirlər.

Müəllimlərin texnologiya ilə təqdimat bacarıqlarının inkişaf etdiyini və dərslərin daha maraqlı təşkil olunduğunu qeyd etmələri isə şagirdmərkəzli təlim modelinə uyğunluğu göstərir ki, bu nəticə Andersonun (2008) interaktiv təlim modelləri ilə səsleşir.

Nəticə

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, mobil təlim vasitələrinin ədəbiyyat dərslərində tətbiqi şagirdlərə yönəlmiş, interaktiv və çoxkanallı tədris modellərinin qurulmasında mühüm rol oynayır. Mobil cihazlar mətnlərin təhlili, şeir və nasir nümunələrinin dinlənməsi, yazıçıların həyatı və yaradıcılığının təqdim olunması kimi fəaliyyətləri zənginləşdirərək şagirdlərin dərse marağını və fəallığını artırır. Respondentlərin vurğuladığı kimi, bu texnologiyalar vasitəsilə dərslər materiallarının daha təsirli və yadda qalan şəkildə təqdim olunması mümkün olmuşdur.

Eyni zamanda, araşdırma mobil öyrənmə praktikasında mövcud olan bəzi məhdudiyyətləri də üzə çıxarmışdır. İnfrastrukturun yetərsizliyi, internet bağlantısının qeyri-sabitliyi, cihaz çatışmazlığı və yerli məzmunlu mobil resursların azlığı bu sahədə sistemli problemlər olaraq qalır. Bununla yanaşı, bəzi müəllimlər texnologiyanın diqqəti yayındırmaq kimi risklərini qeyd edərək, istifadənin məqsədyönlü və metodoloji əsaslandırılmış olmasının vacibliyini vurğulamışlar. Bu həm yerli, həm də beynəlxalq tədqiqatlarla uyğunluq təşkil edir.

Mobil təlimin tədrisə effektiv şəkildə inteqrasiyası üçün pedaqoqların texnoloji bacarıqlarının gücləndirilməsi, yerli təhsil kontekstinə uyğun mobil tətbiqlərin hazırlanması və təhsil müəssisələrində texniki şəraitin yaxşılaşdırılması zəruridir. Tədqiqatdan əldə olunan nəticələr, ədəbiyyat dərslərində mobil texnologiyaların yalnız əlavə vasitə deyil, həm də yeni pedaqoji imkanların açarı kimi qəbul edilməsinin vacibliyini ortaya qoyur. Bu baxımdan, mobil öyrənmə vasitələrinin məqsədyönlü istifadəsi təhsilçilərin fərdi inkişafına və tədris prosesinin keyfiyyətinə əhəmiyyətli töhfə verə bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbasova, G., & Əhmədov, M. (2021). Müasir tədrisdə mobil texnologiyaların rolu. *Təhsil Problemləri Jurnalı*, 4(12), 85–91.
2. Anderson, T. (2008). *The theory and practice of online learning* (2nd ed.). Athabasca University Press.
3. Burden, K., & Kearney, M. (2017). Investigating and critiquing teacher educators' mobile learning practices. *Interactive Technology and Smart Education*, 14(2), 110–125.
4. Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.
5. Crompton, H., & Burke, D. (2018). The use of mobile learning in PK–12 education: A systematic review. *Computers & Education*, 123, 53–64.
6. Əlizadə, R. (2019). Milli ədəbiyyatın rəqəmsal təqdimində yeni yanaşmalar. *Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Əsərləri*, 1(25), 72–78.
7. Həsənova, L. (2021). Mobil öyrənmə mühitində ədəbiyyatın tədrisi. *Təhsil və Cəmiyyət*, 3(10), 101–109.
8. Kearney, M., Schuck, S., Burden, K., & Aubusson, P. (2019). Teachers' perceptions of the potential of mobile learning. *Educational Media International*, 56(1), 1–17.
9. Koole, M. L. (2009). A model for framing mobile learning. *Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training*, 1(2), 25–47.
10. Kukulska-Hulme, A. (2009). Will mobile learning change language learning? *ReCALL*, 21(2), 157–165.
11. Kukulska-Hulme, A., & Traxler, J. (2016). *Mobile learning: The next generation*. Routledge.
12. Laurillard, D. (2007). Modelling benefits-oriented costs for technology enhanced learning. *Higher Education*, 54(1), 21–39.
13. Lətafət, G., & Vəliyeva, S. (2022). Rəqəmsal alətlər və təlimin səmərəliliyi. *Elm və Təhsil*, 2(4), 58–66.
14. Song, Y., Wong, L. H., & Looi, C. K. (2020). *Mobile-assisted seamless learning*. Springer.

15. Sung, Y. T., Chang, K. E., & Liu, T. C. (2016). The effects of integrating mobile devices with teaching and learning on students' learning performance. *Computers & Education*, 94, 252–275.
16. Təhsil Problemləri Jurnalı. (2023). İllik təhsil hesabatı: Rəqəmsal transformasiya və məktəblər. *TPJ*, 5(1), 22–31.
17. UNESCO. (2021). *Guidelines on the development of open educational resources*.

Daxil oldu: 08.06.2025

Qəbul edildi: 17.09.2025